

अर्थ

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति । —कौटिलीय अर्थशास्त्र
संपादक—प्रो. वा. गो. काळे ★ सहसंपादक—श्री. वा. काळे

वर्ष ११

पुणे, बुधवार तारीख २४ आक्टोबर, १९४५

अंक ४३

श्री—श्री—श्री—श्री—श्री

श्री

श्री दी बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट
लिमिटेड, पुणे २. श्री

श्री नवीन शेअर विकण्याकरतां एक्झॅमिनर ऑफ कॅपिटल इश्यूज,
न्यू दिल्ली, ह्यांचेकडे अर्ज केला असून श्री
पत्रव्यवहार चालू आहे.

श्री डिस्टिलरीच्या उभारणीचे काम सुरू आहे. श्री

श्री कंपनीने ऑर्डिनरी शेअरवर १० टक्के
डिव्हिडंड दिले आहे. श्री

सी. जी. आगाशे आणि कं.,
मॅनेजिंग एजंट्स.

श्री—श्री—श्री—श्री—श्री

विविध माहिती

“अर्थी”चा दिवाळी अंक

“अर्थी”चा ता. ३१ ऑक्टोबरचा अंक बंद राहिल आणि त्यापुढील ता. ७ नोव्हेंबरचा अंक दिवाळी अंक म्हणून प्रसिद्ध होईल.

मद्रास प्रांतातील नियंत्रण

मद्रास प्रांतातील अन्न व वस्त्र ह्यांवरील नियंत्रण आणखी दोन वर्षे चालू राहिल असे अधिकृत रीत्या प्रसिद्ध झाले आहे.

टंकलेखनाचा विक्रम

न्यू यॉर्क येथील मिस मार्गरेट हमा हिने मिनिटास १४९ शब्द टाइप करण्याचा विक्रम केला आहे. त्यापैकी ९९.१% बिनचूक होते.

स्वतःवर प्रयोग करून घेण्याची तयारी

मलेरियास प्रतिबंध करणारे नवे औषध शोधून काढले आहे त्याचा स्वतःवर प्रयोग करून घेण्याची अमेरिकेतील ८०० कैद्यांनी तयारी दर्शविली आहे.

कर्जनिवारण बोर्ड व तालुक्यांच्या नव्या सरहद्दी

राज्यकारभाराच्या सोईसाठी मुंबई सरकारने काही तालुके, पेटे व महाल ह्यांच्या सरहद्दी बदलल्या आहेत व त्यामुळे एकांतील खेडी दुसऱ्यात दाखल झाली अशी कित्येक उदाहरणे घडली आहेत. कर्जनिवारण बोर्डाची नेमणूक जाहीर झाली, त्या वेळी खेडी ज्या तालुक्यांत, पेट्यांत अथवा महालांत असतील, त्यांतच ती बोर्डाच्या कामापुरती ह्यापुढेही राहतील असे सरकारने प्रसिद्ध केले आहे. त्याप्रमाणे, ज्या तालुक्यास, पेट्यास किंवा महालास शेतकरी कर्ज निवारण कायदा लागू झाला असेल, त्यांत नव्याने दाखल होणारे खेडेगांव कायद्याचे अंमलाखाली येणार नाही.

बंगाल आसाम रेल्वे

बंगाल आणि आसाम रेल्वे ह्या रेल्वेने १ नोव्हेंबरपासून बंगाल आसाम रेल्वे हे नांव धारण केले आहे.

रेडिओची वाढती लोकप्रियता

रेडिओ वापरण्यासाठी परवाना फी लोकांस आवी लागते तिचे १९३०-३१ मध्ये हिंदुस्थान सरकारास ८३,००० रुपये उत्पन्न झाले होते, ते १९४३-४४ मध्ये १९३ लक्ष रुपयांवर गेले. रेडिओ-यंत्रांच्या आयातीवरील जकातीचे उत्पन्न १९३०-३१ साली ५६,००० रुपये होते, ते १९४२-४३ मध्ये ३७ लक्ष रुपये झाले, पण आयात घटल्यामुळे त्याचा आकडा १९४३-४४ साली ११३ लक्ष पर्यंत घटला. मार्च, १९४४ अखेर १,८०,६६० लोकांनी रेडिओचे परवाने काढलेले होते आणि ऑल इंडिया रेडिओची नियतकालिके प्रसिद्ध होतात, त्याचा सप त्या वेळी ६६,१५० एवढा होता.

प्राप्तीवरील कर आणि जकाती ह्यांचे उत्पन्न

हिंदुस्थान सरकारच्या उत्पन्नाच्या काही बाबींची उत्पादकता युद्धकाळात पुष्कळ वाढली आणि काहींची घटली. उदाहरणार्थ, १९३९-४० मध्ये प्राप्तीवरील कराने १६३ कोटी रुपये सरकारला मिळाले होते आणि १९४३-४४ बाबतचे हे उत्पन्न (प्रांतिक सरकारांचा वाटा वगळून) १०९३ कोटी झाले. ह्याच्या उलट, जकातीपासून सरकारला १९३९-४० मध्ये ४६ कोटी रुपये मिळाले होते, पण हा आकडा १९४३-४४ मध्ये केवळ २६३ कोटीवर साळी आला. एक्साइज पट्ट्यांचे उत्पन्न मात्र ६३ कोटीचे २५ कोटी झाले.

केरलातील त्रावणकोरची पेरियार

लेखक:—श्री. जे. जे. तबनप्पा, बेळगांव.

पेरियार नदीचा काही भाग सद्याद्रीच्या उत्तुंग शिखरांत अडवून दाट अरण्यांत आठ मैलपर्यंत अनेक स्रोत्यांत पाणी पसरलेले नयनमनोहर टेकडीवरील सरोवर बनविण्यांत आले असून, हिचे बांधकामसुद्धा निसर्गास अनुसरून अत्यंत गुंतागुंतीची लहानमोठी वळणे घेणारी बांधे बनवून करण्यांत आले असून, पर्वतावलींच्या तळांतून अत्यंत कठीण अशा दगडांतून एक मैलापेक्षा जास्त लांबीचा बोगदा करून हिंदूंच्या अत्यंत पवित्र अशा मद्रा क्षेत्रावरून वाहून रामेश्वर क्षेत्राजवळ समुद्रार्पण होणाऱ्या वैगै नदीस सरोवराचे पाणी सोडण्यांत आले आहे. वैगै या तामीळ शब्दाचा अर्थच मुळी असा होतो की, पाण्यावर हात ठरत नाहीत. यावरून तिच्या वेगाच्या तीव्रतेची कल्पना वाचकांस होईल.

याबाबत त्रावणकोरास मद्रास सरकारकडून वार्षिक खंडणी मिळते. अर्थात पेरियार पाणी निर्यात करते, फार काय लवकरच पेरियार वीज निर्यात करणारी कामघेनू होणार आहे. कदाचित याबाबतचि म्हैसोरची गेरसप्पाच काय ती स्पष्टतः बरोबरी करू शकेल.

सर्वात अद्भुत म्हणजे आधुनिक इरिगेशन इंजिनियरिंग शास्त्राच्या देणगीचे ‘पेरियारचे सरोवर’ म्हणजे ‘मार्बर्हलस नॉव्हेल्टी’ म्हणतात.

येवढ्यावरूनच तिचे चरित्र संपले नाही. सरोवराचे काठी ‘इडापल्लयाम’ नांवाने ओळखला जाणारा राजघराण्यासाठी ३५० एकराचा खास शिकारखाना राखून ठेवण्यांत आला आहे. येथे सरोवरांत पेट्रोल-लॅंच (मोटरांच्या) आकाराच्या लहान यांत्रिक बोटीत बसून सकाळ-दुपार-संध्याकाळ कोणत्याही वेळी निसर्गात वाढलेल्या अनेक जातींच्या आश्चर्यचकित करून सोडणाऱ्या हत्ती, वाघ, गवारीडे, हरणे इत्यादि हिंस्र व अन्य जातींच्या रानटी जनावरांची मजा मनमुराद पाहून घ्यावी. सदरी शिकारखाना देशातील इतर भागांतीलच नव्हे तर जगाच्या पाठीवरून प्रवाशी आकर्षक व आपल्या सौंदर्याची निर्यात करून संस्थानास ज्याला अर्थशास्त्रांत ‘अदृश्य निर्यातीची’ बाब म्हणतात, त्यापासूनही संस्थान व जनता यांना उत्पन्न तयार करून देईल. अदृश्य निर्यातीचा दाखला म्हणजे नुकतेच सॅन्फॉन्सिस्को येथे ५० राष्ट्रांची जी जागतिक परिषद भरली होती, त्यावेळी परिषदेस आलेल्या परराष्ट्रांच्या सभासदांनी तीन कोट रुपये उघडले. म्हणजेच तेथील हॉटेलवाले, बहातुकवाले यांना पैसा मिळाला व तितक्या किंमतीच्या डॉलरचा मोबदला अमेरिकेस परराष्ट्रीय चलन आपणांस हवा तो कच्चा माल खरेदी करण्यास त्या त्या देशांत तयार झाला.

ज्यांना सृष्टिसौंदर्याची व प्रवासाची आवड असून, आमच्या देशाचे खरे दर्शन घेण्याचे असेल, त्यांनी असंबंध देशाच्या दर्शनाचा एक भाग म्हणून त्रावणकोरच्या संपूर्ण चित्रदर्शनासाठी प्रिन्सिपॉल गो. चि. भाटे यांनी लिहिलेली ‘केरलाचे वर्णन व वृत्तांत’ प्रवास वृत्त माला वाचावी. लेखकांस नदीवर्णनापुरते पहावयाचे असलेले स्थलाभावी इतर माहिती कितीहि मनोरंजक व उपयोगी असली तरी आवरणे भाग आहे.

अर्थ

वा. व. ४६. (ट. स. माफ.) किरकोळ अं. २ आणे.

सुरत जिल्ह्याचा सहकारी संसार

कोणत्याही संस्थेच्या किंवा चळवळीच्या इतिहासाचें सिंहावलोकन मधून मधून कारणे नेहमीच हितावह असतें. झालेली प्रगति किंवा तिच्या मार्गांत आलेल्या अडचणी, कार्यकर्त्यांच्या घोरणाची व व्यवहाराची सुक्त वा अयुक्त दिशा, परिस्थितीचें आनुकूल्य वा प्रतिकूलता ह्यांचेवर अशा अवलोकनानें बोधप्रद प्रकाश पडून तें मार्गदर्शक होतें. कार्यपद्धति कोठें सुधारली पाहिजे, चुका कशा टाळल्या पाहिजेत व परिस्थितीस कसे नवीन वळण लावले पाहिजे ह्याची कल्पना संस्थांमध्ये होणाऱ्या घडामोडींच्या परिशीलनानें येते. सहकारी चळवळीच्या वार्षिक सरकारी वृत्तांतांत तिच्या संबंधांतली अशी माहिती उपलब्ध होत असे, परंतु युद्धपरिस्थितीमुळे अलीकडे तो वृत्तांत छापून प्रसिद्ध न करण्याचें उरवण्यांत आल्यानें सहकारी जनता एका महत्त्वाच्या शैक्षणिक साधनास मुकली आहे. आतां युद्ध समाप्त झालें असल्यानें तपशीलवार सहकारी वृत्तांत पुन्हां पूर्वीप्रमाणें छापून प्रसिद्ध केलां जाईल अशी आशा आहे. तसेंच सहकारी चळवळीच्या निरनिराळ्या प्रमुख अंगांचा आणि संस्थांचा इतिहास लिहिला जाईल तर तो विशेष बोधप्रद झाल्यावांचून रहाणार नाही.

हा दृष्टीनें सुरत जिल्ह्यांतली मध्यवर्ती सहकारी बँक आणि इतर सहकारी संस्था ह्यांचा १९३४-३५ ते १९४४-४५ ह्या दशावधिक अवधीतला इतिहास दिवाणबहादुर चुनीलाल माणेकलाल गांधी ह्यांनी प्रसिद्ध केल्याबद्दल त्यांचें अभिनंदन करणें आवश्यक आहे; (Ten years of Co-operative Effort in Surat District : By Diwan Bahadur C. M. Gandhi : Surat District Co-operative Bank : Price Rupees Three)

दि. व. गांधी हे मुंबई प्रांतांतली नाणावले, वयोवृद्ध, ज्ञानवृद्ध व आस्थेवाद्दक सहकारी कार्यकर्ते आहेत. ते सुरत सेंट्रल बँकेचे उत्पादक व डायरेक्टर असून त्यांनी सदरहु संस्थेच्या अध्यक्षी जागा पंचवीस वर्षे ओळीनें विभूषित केली आहे. ह्या त्यांच्या प्रदार्थ कामगिरीचें स्मारक म्हणून प्रस्तुत ग्रंथ प्रसिद्ध करण्यांत आला आहे. बँकेचा रौप्यमहोत्सव दहा वर्षांमागेच साजरा झाला आणि त्या निमित्तानें तिचा इतिहासहि प्रसिद्ध करण्यांत आला. त्यानंतरच्या काळांत सेंट्रल बँक आणि सुरत जिल्ह्यांतल्या इतर सहकारी संस्था ह्यांच्या कारभारास कोणतें वळण लागलें ह्याचा वृत्तांत तपशीलवार आकडे व त्यांचें स्पर्धाकरण यांचेसह प्रस्तुत पुस्तकांत देण्यांत आला आहे. दिवाण बहादुरांचा स्वतःचा सहकारी कार्यकर्ते ह्या नात्याचा अनुभव आणि त्यावरून त्यांनी बनवलेल्या मतांपासून घेण्यासारखा असलेला बोध हीं पुस्तकांत जागोजाग आली आहेत, तीं विचारप्रवर्तक आहेत. भिन्न भिन्न जिल्ह्यांतली नैसर्गिक, आर्थिक व सामाजिक परिस्थिति निरनिराळी असते आणि त्यांमधील सहकारी संस्थांचा इतिहास थोड्याबहुत वेगळ्या रीतीनें घडलेला असतो. तथापि, त्यांच्या अडचणी व त्यांच्यापुढचे अवघड प्रश्न कमी-अधिक प्रमाणांत सारखेच असतात. ह्या दृष्टीनें पहातां सुरत जिल्ह्यांतली

सहकारी संस्थांचा इतिहास इतरत्र उपयुक्त वाटल्यावांचून रहाणार नाही.

पुस्तकांत प्राथमिक पतपेढ्या, मध्यवर्ती बँक, अर्बन बँका व इतर सहकारी मंडळ्या ह्यांची सांगोपांग माहिती आणि तिच्यावर आधारलेली चर्चा आहे. सेंट्रल बँकेकडील वाढत्या ठेवी, तिचा कार्यक्षम पण काटकसरीचा कारभार, तिचे भक्कम रिझर्व्ह आणि तिचें उदार धोरण ह्या गोष्टी आकड्यानिशीं पुढे मांडण्यांत आल्या आहेत. बँकेजवळ मुबलक पैसा पडून असतांना त्याचा जनतेच्या हितार्थ विनियोग करण्यास पुरेसा वाव नाही, अशी दिवाणबहादुरांची तक्रार आहे. खेडेगावी जनतेचें आर्थिक जीवन सुधारण्याचे योग्य रीतीचे प्रयत्न सरकारकडून होत नाहीत, नवीन सहकारी सोसायट्या काढल्या जात नाहीत व सहकारी अधिकाऱ्यांचें बिन-सरकारी कार्यकर्त्यांशीं व्हावें तसें सहकार्य होत नाहीं ह्यामुळे बँकेच्या व चळवळीच्या प्रगतीस आळा बसला आहे असा त्यांचा दावा आहे. प्रा. धनंजयराव गाडगीळ ह्यांचा उपोद्घात पुस्तकास जोडला आहे, त्यांत त्यांनीं सहकारी कार्यकर्ते आणि अधिकारी ह्यांचेमध्ये असलेल्या सहकार्याच्या अभावाचा उल्लेख केला आहे. सहकारी चळवळीच्या नेतृत्वाची व प्रगतीची जबाबदारी दुभंगली गेल्यामुळे आज जो घोटाळा माजला आहे तो दूर केला जाण्याची आणि तिचीं सूत्रे एकहाती असण्याची आवश्यकता त्यांनीं प्रतिपादली आहे. सहकारी चळवळीस निष्ठावंत आणि कर्तृत्ववान कार्यकर्ते लाभून त्यांच्या हातून जिल्हानिहाय सहकारी संस्थांची पद्धतशीर व शीघ्रगामी प्रगति घडून यावी अशी दिवाणबहादुर गांधींची सदिच्छा आहे ती आर्थिक पुनर्घटनेच्या काळांत सफल होवो असें आम्ही इच्छितों. त्यांच्या पुस्तकाचा किता इतर बँका, कडून गिरवला जाईल अशीहि आम्हांस आशा आहे.

“ वनस्पती ” तुपाचा धंदा

साण्यास योग्य अशा गळिताच्या धान्यांपासून वनस्पती ह्या नांवानें ओळखले जाणारे तूप अलीकडे हिंदुस्थानांत तयार केले जात असून मध्यम व कनिष्ठ वर्गीच्या जनतेत त्याचा सपहि बराच होत आहे. कुघाच्या सत्वाचें वनवलेलें तूप दुर्भिक्ष : व महाग झाल्यामुळे त्याची जागा ह्या कृत्रिम तुपानें, विशेषतः तळणांत, घेतली आहे. ह्या नवीन धंध्याचा जनतेच्या आरोग्याशीं निकट संबंध येत असल्यानें आणि त्याचा विस्तार योग्य तऱ्हेनें होणें इष्ट आहे असें वाटत असल्याकारणानें त्याचे संबंधांत चौकशी केली जाऊन त्याचें नियमन कसें व्हावें ह्याविषयी सूचना करण्यासाठी हिंदुस्थान सरकारनें एक समिति नेमली आहे. दुग्धजन्य तूप व साण्यास योग्य असलेलीं तेलें ह्यांचा तुटवडा भरून निघण्यास वनस्पती तुपाच्या उत्पादनास किती वाव आहे, त्याचें उत्पादन योग्य किंमतीत होऊन तें वापरणारांच्या हितास बाध येणार नाही अशा बेतानें त्याच्या धंध्याचा विस्तार देशाच्या कोणत्या भागांत होऊं देणें इष्ट होईल, वनस्पती तुपास संभाव्य मागणी किती आहे आणि त्याच्या उत्पादनास लागणारी यंत्र-सामुग्री मिळण्याची शक्यता काय आहे, माल चांगल्या प्रतीचा निघण्यास काय सबरदारी घेतली जावी, नवीन धंध्यास सरकारचें सहाय किती लागेल इत्यादि प्रश्नांवर समितीनें आपला अभिप्राय व्यक्त करावयाचा आहे. प्रतिवर्षी एकूण एक लक्ष टन तूप तयार करतील असे सत्तावीस कारखाने देशांत चालण्याची तरतूद अगोदर झालेलीच आहे.

औद्योगिक सहकारी मंडळ्या

शेतकऱ्यांस घंयासाठी लागणारे भांडवल देणे, यंत्रे, खते, बी-बियाणे ह्यांचा त्यांस पुरवठा करणे व त्यांचा माल विकणे, तसेच, मध्यम व कनिष्ठ आर्थिक स्थितीतल्या लोकांस विशेषतः कामकरी वर्गास नित्याच्या जीवनास आवश्यक असलेल्या जिनसा पुरवणे व प्रसंगी त्यांचे उत्पादन करणे हीच कार्ये मुख्यत्वेकरून सहकारी संस्था जगातील सर्व देशांत करित आहेत. लहान प्रमाणावर हस्त-व्यवसाय करणाऱ्या कारागिरांचे संघ बनवून त्यांचे उत्पादन कार्य संघटित व फायदेशीर करणे हे सहकारी संघटनेत कोठेच महत्त्वाचे स्थान मिळवू शकले नाही. जपानशी स्वसंरक्षणात्मक युद्ध चालवीत असताना, चिनी राष्ट्रास लहान प्रमाणावरील देशी घंदे विस्तृत रीतीने संघटित करण्याची निकड भासली आणि तेथे औद्योगिक सहकारी संस्था उदयास येऊन विस्तार पावल्या. हिंदुस्थानांत सेडेगांवी घंयांचे संघटन सहकारी पद्धतीने करून शेतकरी व इतर वर्गास फायदेशीर व्यवसाय पुरवण्याची आवश्यकता अलीकडे भासत आहे. मोठ्या प्रमाणावर यांत्रिक शक्तीने चालणाऱ्या स्वदेशी व परदेशी कारखान्यांच्या स्पर्धेमुळे ह्या देशातील विविध प्रकारची कारागिरी मागे पडून नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहे. तिला सावरून धरण्यासाठी लक्षावधि बेकार कारागिरांस सहकारी पद्धतीने संघटित करून स्वतःच्या पायांवर उभे रहाण्यास समर्थ बनवण्याचे अगस्त्य मुंबईमधील कित्येक समाजहितचिंतकांस पटून त्यांनी औद्योगिक सहकारी संस्था स्थापन करणारे एक मंडळ स्थापले आहे. त्याच्या कार्यक्रमांत औद्योगिक सहकाराचा प्रचार करणे आणि तत्संबंधाने माहिती पुरवणे ह्याचा अंतर्भाव आहे.

ह्या उद्देशास अनुसरून जे लिखाण प्रसिद्ध होत आहे, त्यांत, मुंबई प्रांतिक सहकारी इंस्टिट्यूटच्या कचेरीचे मुख्य अधिकारी, श्री. आर. एम. तळपदे, ह्यांनी नुकतीच महत्त्वाची भर घातली आहे. ("Industrial Co-operation" By R. M. Talpade; Industrial Co-operative Library; Padma Publications Ltd.; Price Rs. 12/-). इंग्लंडमध्ये "औद्योगिक क्रांति" घडून आल्याने कारागीर व मजूर ह्या वर्गांची दुर्दशा झाली, तेव्हां नवीन यंत्रयुगाच्या दुष्परिणामांपासून त्यांस वाचवून त्यांचे औद्योगिक संघटन करण्याचे प्रयत्न झाले, त्यांचा त्रोटक इतिहास श्री. तळपदे ह्यांनी प्रस्तुत पुस्तिकेत दिला आहे. इंग्लंड, फ्रान्स, स्वीडन, जर्मनी, रशिया, इटली इत्यादि देशांत ह्या प्रयत्नांचे कोणते स्वरूप धारण केले आहे ह्याची बोधप्रद माहिती त्यांत आली असून हिंदुस्थानांत औद्योगिक सहकारी संघटनेचे काय

महत्त्व आहे व त्यास किती वाव आहे ह्यांचेहि दिग्दर्शन त्यांनी केले आहे. ह्या देशांत औद्योगिक सहकारी संस्था स्थापणे शक्य व इष्ट आहे असे आपले मत त्यांनी व्यक्त केले आहे. पुस्तिकेस जोडलेल्या आपल्या प्रस्तावनेत श्री. वैकुंठराय मेथा ह्यांनी सदरहू कार्याच्या मार्गातील अडचणींचा उल्लेख करून आर्थिक लोकशाहीच्या इष्टतेवर विश्वास असणाऱ्यांनी सहकारी औद्योगिक संघटनेचा पुरस्कार करणे आवश्यक आहे, असे म्हटले आहे. श्री. तळपदे ह्यांचा त्यांच्या पुस्तिकेच्या वाचनाने कार्यकर्त्यांमध्ये जिज्ञासा व स्फूर्ति उत्पन्न व्हावी हा उद्देश आहे तो सफल होवो असे आम्ही इच्छितो.

"दैनिक महाराष्ट्र"चे स्वागत

कै. दादासाहेब ओगळे ह्यांनी ३१ वर्षांपूर्वी १९१४ साली ४ पृष्ठांचे 'महाराष्ट्र' साप्ताहिक सुरू केले. त्याची २० पृष्ठांपर्यंत वाढ झाल्यानंतर १९३० मध्ये त्याचे द्विसाप्ताहिक करण्यांत आले आणि आता त्याचे विजयादशमीच्या मुहूर्तावर दैनिकांत रूपांतर झाले आहे. गेल्या डिसेंबरांतच त्यासाठी आवश्यक ती सरकारी परवानगी मिळाली परंतु दादासाहेबांच्या हयातीत त्यांस ही उत्क्रांति बघण्यास मिळाली नाही. राष्ट्रीय वृत्तीचे, उत्कृष्ट रीतीने संपादित व वाचकांस योग्य मार्गदर्शन करणारे अशी, "महाराष्ट्र"ची प्रसिद्धि आहे. आपले घ्येय साध्य करण्यास दैनिक अवतार त्यांस अधिक सहाय्यकारक होईल.

रशियांतून कागद येण्यास वेळ आहे

रशियांतून वृत्तपत्रांच्या छपाईचा कागद इतक्यांत निर्गत होऊ लागणार नाही, असे दिसते. प्रत्यक्ष रशियातील वृत्तपत्रांनीहि युद्धकाळांत कमी केलेली आपली पृष्ठे अद्यापि वाढविलेली नाहीत.

आयुर्वेदीय अर्कशाला लि., सातारा

वरील अर्कशालेचा १९ वा वाढदिवस मंगळवार, तारीख १९-१०-४५ रोजी सायंकाळी स्वतःचे इमारतीत थाटाने साजरा झाला.

रिझर्व्ह बँकेच्या लोकल बोर्डाची निवडणूक

रिझर्व्ह बँकेच्या पश्चिम विभागाच्या लोकल बोर्डाच्या पांच सभासदांची निवडणूक २३ नोव्हेंबर रोजी मुंबई येथे ९ ते १ व २ ते ५ वाजेपर्यंत होणार आहे. पांच भाग धारण करणारास एक मत, अशा प्रकारे ज्यास्तीत ज्यास्त १०मते भागदारांस असू शकतील.

विमा-काम-बक्षिसें

'सहाय्य' प्रतिनिधींसाठी बक्षिसांची अपूर्व योजना !

'सहाय्य' विमेदारांना किमान हप्ते व भरपूर सवलती !!

एजन्सी व पॉलिसी अत्यंत फायदेशीर.

- शाखा -

काळभोर आणि कं., पुणे.

अधिक माहितीसाठी
लिहा अगर भेटा.

गो. ग. सौंदणकर
मॅ. डिरेक्टर, सहाय्य विमा कं. नासिक.

सर्व प्रांतांतील सुती, गरम व रेशमी
खादीचा सुंदर संच

खादी मन्दिर

२६२, बुधवार पेठ,
दमढेरे बोळाजवळ, पुणे २

शेअर ट्रान्स्फरच्या कागदावरील स्टॅप

न्यू सिटिझन बँक वि. एशियन अँ. कं. लि.

न्यू सिटिझन बँक ऑफ इंडिया लि. चे २०० भाग एशियन अँड्युअरन्स कं. लि. चे नावे बर्ग करण्यांत आले होते. आपले नांव भागीदार म्हणून नोंदून त्यावर हे भाग चढवावेत, ह्यासाठी एशियनने न्यू सिटिझनकडे ट्रान्स्फर फॉर्म व शेअर सर्टिफिकेटे हीं पाठविलीं. न्यू सिटिझन बँकेने भागांची वर्गावर्गी करण्याचे भाकारले. (१) वर्गावर्गी नाकारण्याचा बँकेच्या डायरेक्टरांस संपूर्ण अधिकार आहे, (२) ज्या नांवाने उपरिनिर्दिष्ट शेअर्स होते, त्याच्या शेअर्सवर बँकेचा "लीन"चा हक्क होता, तेव्हा एशियनच्या नांवाने ते बर्ग करण्यास बँक बांधलेली नाही आणि (३) बँकेकडे दाखल केलेल्या ट्रान्स्फर फॉर्मवर योग्य प्रकारे स्टॅप लावलेला नव्हता असा बँकेने युक्तिवाद केला. एशियन कंपनीने, कंपनी कायद्याच्या ३८ व्या कलमास अनुसरून कोर्टांत अर्ज करून कंपनीचे नांव शेअर-होल्डरांच्या यादीत चढविण्याबाबत हुकूम मागितला. कोर्टाने बँकेचे म्हणणे अमान्य ठरवून, एशियन कंपनीच्या नांवावर शेअर चढवले पाहिजेत असा निवाडा केला त्यावर न्यू सिटिझन बँकेने अपील केले.

"वादांतील शेअरबाबतचा ट्रान्स्फर कागद बँकेकडे देण्यापूर्वी योग्य स्टॅप लावलेला नव्हता; तेव्हा बँकेने एशियन कंपनीस भागीदारांचे यादीत दाखल करून आपले शेअर रजिस्टर दुरुस्त करावे असा हुकूम देतां येत नाही" असा अपिलांत न्यायमूर्तींनी निवाडा केला. "कंपनीचे पुरेसे पैसे बँकेकडे डिपॉझिट केलेले होते; पूर्वीच्या ट्रान्स्फरचे वेळी बँकेने स्टॅप लावला होता आणि प्रस्तुत प्रकरणांतहि बँकेस तशी सूचना असल्याचे गृहीत धरले पाहिजे" असे एशियन कंपनीने सांगून पाहिले, परंतु त्याचा उपयोग झाला नाही. अशा तऱ्हेचा बँक व कंपनी ह्यांचेमध्यें करार असल्यास व त्याचा बँकेने भंग केला असल्यास बँकेकडून नुकसानभरपाई मागतां येईल परंतु शेअर रजिस्टरची दुरुस्ती व्हावी अशी मागणी समर्थनीय ठरणार नाही." असे न्यायमूर्तींनी स्पष्ट सांगितले. ट्रान्स्फरच्या कागदास योग्य स्टॅप, तो कागद लिमिटेड कंपनीकडे नोंदण्यासाठी पाठविण्यापूर्वी कोणत्याहि कारणामुळे लावला गेलेला नसेल, तर शेअर रजिस्टरमध्ये दुरुस्ती करून भागीदार म्हणून नोंद मागण्याचा अधिकार प्राप्त होत नाही, असा ह्याचा स्पष्ट अर्थ आहे.

गोखले इन्स्टिट्यूटला देणगी

सर दोराबजी टाटा ट्रस्टने गोखले इन्स्टिट्यूट ऑफ पॉलिटिक्स अँड एकोनॉमिक्सला पांच वर्षे दरसाल १५,००० रुपये ग्रँट देण्याचे ठरविले आहे आहे. इन्स्टिट्यूटमध्ये शेतकीविषयक अर्थशास्त्राची शाखा स्थापन करण्याकडे त्या रकमेचा विनियोग करण्यांत यावयाचा आहे. महाराष्ट्रांतील दुष्काळी भागांपैकी ज्यांची स्थिति सुधारणे अत्यंत अवघड आहे, असा भाग निवडून त्याची आर्थिक व सामाजिक पहाणी करण्यांत १९४७ पासूनची पांच वर्षे खर्च करण्यांत येतील. आर्थिक संशोधनाच्या क्षेत्रांत प्रा. गाडगीळ ह्यांच्या इन्स्टिट्यूटने पूर्वीच मान्यता मिळविलेली आहे. टाटा ट्रस्टच्या देणगीमुळे इन्स्टिट्यूटच्या कार्याचा उरक जास्त होऊं शकेल आणि तिची उपयुक्तता वाढेल ह्यांत संशय नाही.

व्ही.पी.बेडेकर आणि सन्स लि. मुंबई. मसाल्याचे व्यापारी पुणे एजंट— द. ना. हेजीब

नोगीचे
डोंगर
छाप
शुद्ध निलगिरी तेल.
नोगी आणि कं. मुंबई ४

पैसा आणि ज्ञान वाढवा !
श्रीमंत कसे व्हावे ?—संपत्तीचा सुंदर मार्गदर्शक किं. १॥ रु., यशाचा सूर्योदय—व्यापारांत नक्की यश मिळते किं. १॥ रु., काम आणि कामिनी—नैसर्गिक सौख्याचे सुंदर विवेचन करते किं. १॥ रु., मृत्युलोकचा प्रवास—अद्भुत कथानक ! किं. १ रु.
मेसर्स—चिपट आणि मंडळी, पो० कराड, जि. सातारा.

डोंगरे
याच्या
बालामृताने
अशक्त मुले
सशक्त होतात.

दि व्हलकन इन्शुअरन्स कं. लि.
—पुणे शाखा—
१७९, कर्वे बिल्डिंग, लक्ष्मी रोड.
आग, मोटार, अपघात व वर्कमेन्स कॉम्पन्सेशन ह्यांचे विभे स्वीकारणारी प्रमुख स्वदेशी कंपनी.
एजन्सी व इतर माहितीसाठी चौकशी करा :
ब्रँच सेक्रेटरी.

वर्ग पुस्तकें बंद

गोकाक १२-१०-४५ ते २५-१०-४५

नागपूर दि. ५-१०-४५

मुंबई शेअर बाजार

(वि. म. लिमये आणि मं. यांजकडून)

व्याज-वजा (xD)

गोकाक मिल्स रु. ५ दि. २९-१०-४५

नागपूर मिल्स रु. ९९ दि. ६-११-४५

१९४४ मधील चढउतार	दिलेलं व्याज + संश्लिष्ट \$ अंतिम	व्याज केंद्रां मिळते	कंपनीचे नांव	मूल रु.	सोमवार १५/१०/४५	बुधवार १७/१०/४५	गुरुवार १८/१०/४५	शुक्रवार १९/१०/४५	सोमवार २२/१०/४५
२३१५; १९१६	१२९-८-९	ऑगस्ट	टाटा डिफंड्स	३०	२२६२-८	२२७७-८		२२९०-०	२३२१-४
४३५; ३६९	२३-०-०	ऑगस्ट	टाटा आर्जिनरी	७५	४१७-०	४१७-८		४२०-८	४२५-८
२२०१; १६९५	२५-०-०	मार्च-सप्टे.	बॉम्बे डायंग	२५०	१९६५-०	१९६५-०		१९३७-१२	१९८५-०
७६५; ५३३	९-०-०	मार्च-सप्टे.	कोहिनूर	१००	६०६-८	६०६-०		६०६-०	६०७-८
६५३; ४७५	२२-०-०	मे	स्वदेशी	१००	५५९-८	५५७-०		५५७-८	५६७-०
४९८; ३६९	९-०-०	नोव्हें.-एप्रिल	नागपूर	१००	३९५-८	३९५-०		३९६-०	३९६-०
३७७; २६५	१५-०-०	एप्रिल	फिनले	१००	२८५-०	२८५-०		२८८-०	२९०-०
३९४; २८२	५-०-०	ऑक्टो.-एप्रिल	गोकाक	१००	३००-८	३०४-०		३०५-०	३०७-०
३०५; २१८	१२-०-०	जाने.-जुलै	सिंफ्लेक्स	५०	२९६-८	२९४-८		२९४-०	२९४-८
२-१०-६; ३-६	०-४-०	मार्च	अपोलो	२	३-१५-३	३-१५-३		३-१५-०	४-०-०
२१-१४; १३-४-६	०-१५-०	मे	इंडि. यु. ऑर्गि.	१०	१३-१४-०	१३-१४-०		१३-१५-०	१४-१-६
४-९; २-७	०-३-०	मे	डिफंड्स	१	२-१३-३	२-१३-६		२-१३-३	२-१४-६
१२७०; ६३०	३५-०-०	ऑगस्ट	इंदूर माळवा	१००	७०२-८	७०६-४		७०५-०	७०६-४
२५४; २१६	७-०-०	जानेवारी	असो. सीमेंट	१००	२२२-४	२२२-८		२२०-१२	२२१-८
२५९; २१९	९-०-०	जानेवारी	चिलापूर शुगर	५०	२२३-०	२२५-०		२२५-०	२२५-८
५७५; ३७६	७-८-०	डिसेंबर	बॉम्बे बर्मा	१२५	५५०-०	५५०-०		५४५-०	५५०-०
३८; २९-२	१-४-०	जानेवारी	शिंदिया स्टीम	१५	३७-१०	३७-११		३७-१५	३८-८
			३३% रोखे	१००	१०२-८-६	१०२-९		१०२-९-६	१०३-०-०

सोमवार दि. २२-१०-४५ चे भाव

३% गव्हर्नमेंट लोन्स

१९४६	१०२-५-०
१९५१-५४	१०१-१०-०
१९५७	१००-१०-०
१९६३-६५	९९-६-०
१९६६-६८	९८-७-०

बँका

बरोडा	१५२-०
सेंट्रल	९०-०
इंडिया	२००-०
इंपी०	{ २३२५-०
	{ ५७७-८
रिझर्व्ह	१५३-०
युनियन	९-४

बीज कंपन्या

आंब्रा कॅली	१८१५-०
बॉम्बे ट्रॅम	१५४-८
टाटा हायड्रो	२०४-०
टाटा पॉवर	१८८१-४xD

संकीर्ण

अलकॉक	४४७-८
बीचे स्टीम	६१०-०
न्यू इंडिया	८९-४
शिवराजपुर	५१-०
टाटा केमिकल	१७-४
टाटा ऑईल	७४-८xD

शनिवार दि. ४-११-४५ रोजी नवीन 'मुहूर्त-दिन' म्हणून संव्याकार्डी ६-४५ ते रात्री ८ पर्यंत बाजार उघडा राहिल.

जयशंकर मिलमधील कामगारांच्या सुखसोयी

गव्हर्नरांचे प्रशंसोद्गार

सर जॉन कॉलव्हिल, मुंबई प्रांताचे गव्हर्नर, यांनी तारीख ११ ऑक्टोबर सन १९४५ रोजी, बाशी शहरास भेट दिली. त्यावेळी उरलेल्या कार्यक्रमाप्रमाणे, ते जयशंकर मिलमध्ये, त्या मिलच्या कामगारांकरिता केलेल्या विविध सुखसोयी पाहण्याकरिता गेले होते. मिलच्या बाल संगोपनगृहांतील लहान मुलांकरिता असलेली हरेक प्रकारची व्यवस्था त्यांनी पाहिली. तसेच, सुतिकागृह, हॉस्पिटल, कामगारांच्या मुलांकरिता मॉन्टेसरी पद्धतीवर सुरू केलेला शिक्षाविहार, साक्षरता प्रचारवर्ग, वाचनालय, धान्याच्या विक्रीचे दुकान व कॅन्टीन ही सर्व त्यांनी पाहिली. कॅन्टीनमध्ये कोणकोणते खाद्य पदार्थ व पेये देण्यात येतात याची माहिती त्यांना देण्यात आली व मजुरांकरिता बांधलेली, लहान लहान, पण स्वतंत्र धरें व कामगारांसाठी खेळण्याकरिता तयार केलेले क्रीडांगण व तेथे त्यांच्याकरिता तालीम, क्रिकेट, फूटबॉल, टेनीस वगैरे खेळांच्या केलेल्या सोई त्यांना दाखविण्यात आल्या. वर

लिहिलेल्या या सर्व बाबींवर मिल दरसाल सुमारे ४१,००० रुपयांपर्यंत खर्च करित आहे.

वरील सर्व प्रकारची व्यवस्था पाहून गव्हर्नरांनी समाधान व्यक्त केले व गिरणीतील कामगारांच्या घेत असलेल्या काळजीबद्दल मिलचे मॅनेजिंग एजंट रावबहादूर काकासाहेब झाडबुके यांच्या-विषयी त्यांनी गौरवपर उद्गार काढले.

स्फुट विचार

हवेंतली वावड्या कीं सिद्धसाधकपणा ?

उसनवारच्या व्यवहाराची बंदी झाल्याकारणानें व्यापाराचे बाबतीत इंग्लंडची गैरसोय होत आहे तिचें निवारण कसें करतां येईल या प्रश्नाची चर्चा त्या राष्ट्राचे तज्ज्ञ प्रतिनिधी अमेरिकन अधिकाऱ्यांशीं वॉशिंग्टन येथें आज कित्येक आठवडे करित आहेत. सदरहु वाटाघाटीच्या स्वरूपाविषयी त्रोटक व अंदाजी झुतम्या मधून मधून प्रसिद्ध होत असून इंग्लंड व अमेरिका ह्यांच्या मतभेदांतून कांहींतरी व्यावहारिक व तदजोडीच्या स्वरूपाची योजना बाहेर पडेल असा रंग दिसतो. इंग्लंडला अमेरिकेनें लांब मुदतीचे कर्ज अल्प व्याजानें वावयाचें तर स्टर्लिंग शिलकांचें जबर देणें ब्रिटिश राष्ट्रास झालें आहे तें हलकें करण्यांत यावें अशी एक अट घालण्यांत आली असल्याचें प्रसिद्ध झालें आहे. ह्याचा अर्थ असा होतो कीं, हिंदुस्थानच्या शिलका लंडनमध्ये साचल्या आहेत, त्यांसहि कात्री लावण्यांत आली पाहिजे. ह्या शिलका हिंदुस्थानास पूर्णपणानें परत मिळतील, त्या देण्याचें इंग्लंड टाळणार नाही, पण ही फेड सोयीसोयीनें केली जाईल असें आश्वासन अनेक वेळां देण्यांत आलें असतांना कांहीं ब्रिटिश लेखक आणि बक्ते स्टर्लिंग शिलकांस कात्री लावण्याच्या आवश्यकतेची भाषा मधून मधून बोलत असतात. रॉयटरच्या प्रतिनिधीनें हिंदुस्थानच्या राज्यकारभाराचा प्रत्यक्ष अनुभव असलेल्या एका ब्रिटिश तज्ज्ञाचें मत म्हणून असें प्रसिद्ध केलें आहे कीं, इंग्लंडचीं स्टर्लिंग देणीं कमी करणें अपरिहार्य झाल्यास हिंदुस्थानास सहानुभूतीनें वागवण्यांत आलें पाहिजे. ह्या देशाच्या स्टर्लिंग शिलका सर्वांत मोठ्या म्हणून त्यांस मोठा काट मारावा असलें धोरण अन्यायाचें होईल. कारण, हिंदी लोक दरिद्री असल्याकारणानें त्यांच्या स्वार्थत्यागाची शक्ति मर्यादित आहे असें सदरहु तज्ज्ञ म्हणतो. ह्या साळसूदपणाच्या सल्ल्याच्या मुळाशीं हिंदी स्टर्लिंग शिलकांस काट मारण्याची आवश्यकता उत्पन्न झाली असल्याची कल्पना गृहीत आहे. ब्रिटिश मंत्रिमंडळानें ह्या प्रयत्नाचे संबंधांत हिंदुस्थानास त्याच्या असंदिग्ध रीतीनें स्टर्लिंग शिलका परत दिल्या जाण्याविषयीचें आश्वासन दिलें पाहिजे, एवढेंच नव्हे तर त्या कशा व केव्हां दिल्या जातील ह्याविषयीची योजना पुढें मांडण्यांत त्यानें विरगाई करतां कामा नये.

“परस्परं समर्पयामि”चें धोरण

स्टर्लिंग शिलकांची विल्हेवाट लावली जाण्याच्या मार्गीचा विचार वॉशिंग्टन येथील ब्रिटन-अमेरिका वाटाघाटीत झालेला आहे आणि अमेरिकेनें इंग्लंडला वावयाच्या कर्जाच्या योजनेंत त्याविषयीची एक शर्त आहे असें ताज्या बातम्यांवरून स्पष्ट दिसतें. हिंदुस्थान, इजिप्त इत्यादि देशांच्या लंडनमधील शिलकांस कात्री लावण्यांत यावी ही अमेरिकेची अटकळ हवेंतली निवडी नसून त्यासंबंधांतला सिद्धसाधकपणा सहेतुक आहे असें समजण्यास सबळ कारण आहे. हिंदुस्थानच्या स्टर्लिंग शिलकांवर शस्त्रक्रिया करावी लागणार आहे ती हलक्या हातांनीं केली जावी अशा आशयाची ही सूचना आहे व शिलकांस काट मारलां जाणें अपरिहार्य आहे ही कल्पना तिच्यामध्ये गृहीत आहे. अमेरिकेनें इंग्लंडला त्या देशाच्या अत्यंत आवश्यक मालाच्या आयातीच्या अडचणी दूर होण्यासाठी कर्ज देण्याचें योजिलें आहे. त्याच्या योजनेवर मुंबईचे सुप्रसिद्ध उद्योगपति सर चुनिलाल भाईचंद मेथा ह्यांनीं हिंदुस्थानच्या हिताच्या दृष्टीनें टीका केली आहे तीत प्रस्तुत घटनेवर विदारक प्रकाश पडला आहे.

अमेरिकन कर्जांमुळे इंग्लंडच्या व्यापाराची सोय होईल, पण लंडनमधील आपल्या स्टर्लिंग शिलकांवर अवलंबून राहणाऱ्या हिंदुस्थानसारख्या देशाचें त्या कराराशीं संलग्न असलेल्या अटी-मुक्तें जबर नुकसान होणार त्याची वाट काय ? ‘परस्परं समर्पयामि’च्या अमेरिकन कर्ज योजनेचें हें अंग सर चुनिलाल ह्यांनीं उघडें केलें आहे. प्रस्तुत योजना अशी आहे. अमेरिकेनें ५०० कोटि डॉलर्स इंग्लंडच्या स्वात्यांत भरावयाचे आणि त्यांपैकी ३०० कोटि व २०० कोटि अनुक्रमें करून ग्रेट ब्रिटनमध्ये व इतर साम्राज्यांतर्गत देशांत आयात व्हावयाच्या अमेरिकन मालाच्या किंमतीचे फेडीसाठी पांच वर्षांत उपयोगांत यावयाचे आहेत. मुदलाचे ५०० कोटि डॉलर्स व त्यावरील व्याजाचे ५० कोटि डॉलर्स ह्यांची फेड दर वर्षी १० कोटि डॉलर्सच्या हप्त्यानें १९५१ सालानंतरच्या ५५ वर्षांत केली जाईल. इंग्लंडला इतर देशांचें १,४०० कोटि डॉलर्स इतकें देणें झालें आहे. स्टर्लिंग चलनाच्या क्षेत्रातील देशांनीं ७५० कोटि डॉलर्स इतकें आपले देणें कमी करावयाचें आणि पांच वर्षेपर्यंत आपल्या निर्गत मालाची किंमत इंग्लंडनें बावी म्हणून ३०० कोटि डॉलर्स इतकें स्वतःचें चलन पुरवावयाचें आहे.

हिंदी आर्थिक हिताचें संरक्षण

ह्या योजनेचा हिंदुस्थानच्या स्टर्लिंग शिलकांवर काय परिणाम होईल ह्याचें दिग्दर्शन सर चुनिलाल मेथांनीं केलें आहे. रिझर्व्ह बँकेच्या चलन-निधीचे १०४२ कोटि रुपये आणि बँकिंग स्वात्यांतली ४०८ कोटि रुपयांची शिल्लक मिळून एकूण १५५० कोटि रुपये स्टर्लिंगमध्ये गुंतलेले आहेत. ही रकम ४६० कोटि डॉलर्स होते आणि ती इंग्लंडच्या एकूण देण्याच्या एकतृतीयांशा इतकी आहे. अमेरिकेनें सुचवलेल्या योजनेस अनुसरून ४६० कोटीत कपात केली जाईल आणि ती रकम २५० कोटि डॉलर्सवर आणून ठेवण्यांत येईल. ह्याशिवाय, इंग्लंडला आपला माल सोयीनें घेतां यावा म्हणून हिंदुस्थाननें त्या देशास पाच वर्षेपर्यंत १०० कोटि डॉलर्सनें कर्ज वावयाचें आहे. ह्याचा अर्थ असा कीं १९५१ मध्ये इंग्लंडनें हिंदुस्थानाचें फेडावयाचें कर्ज २९० + १०० कोटि डॉलर्स एवढेंच भरेल. ह्याच्या मोबदल्यांत ६८ कोटि डॉलर्स किंमतीच्या अमेरिकन मालाच्या किंमतीची भरपाई करण्याची सोय हिंदुस्थानास उपलब्ध करून देण्यांत येईल आणि इंग्लंड १७ कोटि डॉलर्स किंमतीचें सोने ह्या देशास पुरवील. ह्या दोन बाबींचे मिळणारे ८५ कोटि डॉलर ३५० कोटींमधून वजा केल्यास पांच वर्षांच्या ठराविक मुदतीनंतर इंग्लंडनें हिंदुस्थानाचें फेडावयाचें कर्ज २६५ कोटि डॉलर्स इतकेंच उरेल. अमेरिकन योजनेप्रमाणें ही रकम दर वर्षी २ कोटि डॉलर्सच्या हप्त्यानें इंग्लंड ५० वर्षांत फेडील आणि नंतरहि १६५ कोटि डॉलर्सचें कर्ज शिल्लकच राहील. ह्या कर्जावर व्याज वगैरे अर्थात्च कांहीं नाही. मॅन्चेस्टर गार्डियन सारख्या ब्रिटिश वृत्तपत्रांस वरील प्रकारची योजना इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचे दृष्टीनें सोयीची व इष्ट वाटली तरी ती हिंदुस्थानासारख्या घनको देशास कितीशी रुचेत ह्याची शंका आहे. स्टर्लिंग शिलकांस मोठा काट मारण्याच्या कल्पनेचें हिंदी जनतेकडून कशा प्रकारचें स्वागत होईल हें सांगायलास नकोच. हिंदुस्थान सरकारनें ह्या प्रकरणांत तात्काळ लक्ष घालून त्याचा स्वभासास तत्वर करणें आणि ह्या देशाच्या आर्थिक हिताचें योग्य संरक्षण होण्याची वेळीच त्वरदारी घेणें अत्यंत अगत्याचें आहे. वॉशिंग्टन येथें चालू असलेल्या इंग्लंड-अमेरिका वाटाघाटीस अत्यंत नाजूक स्वरूप प्राप्त झालें असून त्या फिसकटण्याची परिस्थिति उत्पन्न झाली आहे असें ताज्या बातम्यांवरून समजतें. अमेरिकेनें इंग्लंडला वावयाच्या कर्जाविषयी एक नवीन योजना सुचवली आहे. ती इंग्लंडला पसंत पडते कीं नाही ह्याची शंका आहे. वाटाघाटीचें तारू ह्या सडकावर आपटून बुडेल अशी भीति व्यक्त केली जात आहे.

शेतकरी कर्जनिवारण कायद्याचा प्रचार

श्रीगोंदें व कर्जत तालुक्यांत मे. जी. एस. मठद बी. ए. (असिस्टंट डि. को. ऑफिसर, श्रीगोंदा) यांनी सप्टेंबर महिन्यांत पंधरा गांवीं शेतकरी कर्जनिवारण कायद्याची सविस्तर माहिती सांगण्यासाठी सभा घेतल्या. त्यापैकी श्रीगोंदा व पेढगांव या सभांना मे. रानडे (चेअरमन डेट् अॅडजस्टमेंट बोर्ड, श्रीगोंदा) अलसुंद या सभाला मे. भोरे मामलेदार कर्जत हे हजर होते. तसेच श्रीगोंदा येथे ता. २५-९-४५ रोजी मे. एस. व्ही. भोर. एम्. ए. जी. डी. ए. असिस्टंट रजिस्ट्रारसाहेब डेटार्लिफ सेंट्रल डिव्हिजन पुणे यांचे अध्यक्षतेखाली जाहीर सभा झाली. त्यावेळीं त्यांनी अतिशय कळकळीचे भाषण करून शेतकऱ्यांना समजेल अशी सविस्तर कायद्याची माहिती दिली.

मे. असिस्टंट डिस्ट्रिक्ट को-ऑपरेटिव्ह ऑफिसर, पारनेर मि. एम. एस. इनामदार यांनी सप्टेंबर महिन्यांत नगर व पारनेर तालुक्यांत निंबोढी, सरोळावदी, म्हसणा-सुलतानपूर, बाघुंड, बु. बाघुंड खु., वढगांव गुते निवळक-इसळक, कर्जुने-खोरे, वडनेर, शहापूर, मेहेकरी, रतडगांव, आगडगांव, देवगांव, कापूरवाडी, ढवळपुरी, घोत्री, बु. टोकी, कर्जुले-हर्था, गांजीभोयरे, पिंप्री-जळसेना या २२ गांवीं सभा भरवून शेतकऱ्यांना कर्जनिवारण कायद्यासंबंधी सविस्तर माहिती दिली. याशिवाय पारनेर तालुका डेव्हलपमेंट असोसिएशनच्या वार्षिक सभेस व पारनेर तालुक्यांतील तळाठी लोकांच्या सभेस हजर राहून कायद्याची माहिती दिली. आतांपर्यंत सेंटर्सच्या गांवी मोठमोठ्या सभा भरवून संबंध नगर व पारनेर तालुक्यांतील खेड्यांत प्रचार झालेला असून आतां प्रत्येक गांवांत जाऊन सभा घेतल्या जातात,

अशा रीतीने चांगला प्रचार झाल्यामुळे पारनेर बोर्डाकडे आलेल्या अर्जांची संख्या ३०-९-४५ ला २२९६ झाली आहे.

मे. डी. जी. लड सुपरवायझर नगर-नेवासें को. सुपरवायझिंग युनिअन यांनी कर्ज निवारण कायद्याची माहिती देणेकरितां ता. १४/९/४५ ते २०/९/४५ पर्यंत नगर जिल्ह्यांत नेवास तालुक्यांत १५ गांवीं सभा घेतल्या. प्रत्येक ठिकाणी पेरणी सारखा महत्त्वाचा वेळ असतांही लोकसमुदाय पुष्कळ जमला होता. श्री. लड यांनी ह्या कायद्याची रूपरेषा: त्यापासून होणारे फायदे व मुदतीत म्हणजे ३०/१०/४५ चे आंत अर्ज दाखल करण्याची जरूरी याबद्दल उत्तम प्रकारें माहिती दिली. आजपर्यंत त्यांनी अशा सभा २५ घेतल्या आहेत. त्यामुळे एकंदर ७५ खेड्यांत प्रचार झाला आहे. ह्यापैकी कांहीं सभेस मे. डी. जी. पाटील तालुका ऑनररी आर्गनायझर रुई छत्रपती हे हजर राहून त्यांनी या कायद्याबद्दल उत्तम प्रकारें माहिती देऊन मुदतीत अर्ज करण्याबद्दल कळकळीची विनंति केली.

सरकारी संस्थांच्या अहवालांची पोंच

सातारा जिल्हा लोकल बोर्ड प्राथमिक शिक्षकांची सहकारी बँक लि., कराड (२) तासगांव अर्बन को. बँक लि., तासगांव (३) इचलकरंजी सॅ. को. बँक लि., इचलकरंजी (४) इंडिया युनायटेड मिल्स लि. नं. २ व ३ मिल्स एम्प्लॉईज को. क्रे. सोसायटी लि., मुंबई (५) को. पीपल्स बँक लि., लिब (६) महालक्ष्मी को. बँक लि., कोल्हापूर (७) महावीर को. बँक लि., कोल्हापूर (८) रावेर पीपल्स को. बँक लि., रावेर (९) बेळगांव पायोनिअर अर्बन को. क्रे. बँक लि., बेळगांव (१०) कारवार अर्बन को. बँक लि., कारवार (११) अमळनेर को. अर्बन

बँक लि., अमळनेर (१२) धुळे अर्बन को. बँक लि., धुळे (१३) लासलगांव विभाग सहकारी खरेदी-विक्री संघ लि., लासलगांव (१४) वाढा पेठा सहकारी खरेदी-विक्री युनिअन लि., वाढा.

वरील संस्थांच्या चालकांनी पाठविलेल्या अहवालाबद्दल आभारी आहोत.

मुंबई प्रॉ. को. लॅंड मॉर्गेज बँक लि.

वरील बँकेने ३० जून, १९४५ अखेर संपलेल्या वर्षी प्राथमिक लॅंड मॉर्गेज बँकांना ३,६१,८२५ रुपयांची ३८० कर्जे दिली. त्यापूर्वीच्या वर्षी २,२७,४५० रुपयांची १६९ कर्जे दिलेली होती. बँकांकडून येणे असलेले २,००,५६१ रुपये मुद्दल व १, ३५, १३६ रुपये व्याज सर्व वसूल झाले आणि प्राथमिक बँकांनी पुढील हप्त्यांचे २,८१,०२४ रुपये आगाऊ भरले. वर्ष-अखेर प्राथमिक बँकांकडून येणे २९,००,५१४ रुपये आहे. वर्ष-अखेर बँकेस ८,१७३ रुपये नफा उरला. भागीदारांस १३% डि-डिव्हिडेंड मिळणार आहे. बँकेकडील कर्जात वाढ होत नाही, मुदतीपूर्वी बरीच मोठी रकम आगाऊ वसूल झाल्यामुळे व्याजाचे नुकसान होत आहे आणि सिंकिंग फंडांतील रकम वाढत चालली आहे तिचेवरील व्याज नफा-तोटाखाती घेण्यास डिसेंबर ट्रस्ट डीडमधील अटी प्रतिबंध करीत आहेत. डिसेंबर ट्रस्ट डीडमध्ये योग्य ती दुरुस्ती करण्याविषयी बँकेने रजिस्ट्रारला विनंति केली आहे.

पानसुपारी

धी बाँ. प्रॉ. को. बँक शाखा अकलूज या शाखेचे एजंट इन्स्पेक्टर साहेब मे. एम्. एम्. मंकडसाहेब यांची बदली मुंबई येथे झालेमुळे त्यांना तारीख ३१/८/४५ रोजी अकलूज येथील सभस्त व्यापारी मंडळीतर्फे गांधी थिएटरमध्ये सत्कार समारंभ करणेत आला. त्यांत रतनचंद पी. व्होरा; जी. एन. पाटील (बँक), मामासाहेब पर्वते, व्होरा वकील. वगैरे ६७ बक्त्यांची त्यांचे गुणवर्णनपर व गौरवपर भाषणे झाली आणि निरनिराळे संस्थांतर्फे सुमारे १०/१२ फुलांचे हार त्यांना घालण्यांत आले व त्यांना ७१ एकाहत्तर रुपयांची थैली अर्पण करण्यांत आली. ती थैली मे. मंकडसाहेब यांनी अकलूज येथे लवकरच सुरू होणाऱ्या मोफत वाचनालयास देणगी म्हणून दिली. शेतकरी, व्यापारी व निरनिराळ्या संस्थांचे प्रमुख सदर समारंभास सुमारे ३००/४०० मंडळी उपस्थित होती.

कळवण येथील सेल्समन व इतर नोकरवर्गाचा ट्रेनिंग क्लास ता. २६ व २७ ऑगस्ट १९४५ रोजी कळवण येथे मुंबई प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह इन्स्टिट्यूट मुंबई हिचे विद्यमाने कळवण तालुका खरेदी विक्री संघाच्या सेल्समन व इतर नोकर नोकरवर्गाचा शिक्षणवर्ग मे. मामलेदार साो यांच्या अध्यक्षतेखाली भरविण्यांत आला. मे. मामलेदार साो. यांनी गिन्हाईक लोकांची कोणत्याही प्रकारची गैरसोय होणार नाही याकडे जागृ लक्ष पुरविण्याबद्दल समज देऊन त्यांना वेळेवर धान्य न मिळाल्यास त्यांचे हाल कसे होतात वगैरे गोष्टी पटवून दिल्या. धान्याची विक्री करतांना कर्ज-निवारण कायद्याचाही प्रचार करण्याबद्दल कळकळीचा उपदेश केला. शिक्षणवर्गांत सेल्समन लोकांना आपआपल्या भागांत कर्जनिवारण कायद्याचा प्रचार कसा करावयाचा हे उत्तम रीतीने समजावून सांगण्यांत आले. त्याबरोबरच नवीन सोसायट्या काढण्याबद्दल प्रयत्न करण्यास सांगितले. तसेच प्रत्येक सेल्समनवरील जबाबदारी व त्यांनी ठेवावयाची हिशेबाची बुके कशी ठेवावीत याबद्दलचीहि तपशीलवार माहिती समजावून देण्यांत आली.

मुंबई सहकारी बँक असोसिएशन

गेल्या वर्षातील कामगिरी

वरील असोसिएशनच्या पटावर आतां ५६ सहकारी बँका आहेत, त्यापैकी ४२ अर्बन बँका आहेत. सहकारी सोसायट्यांचा आयुर्विध्याचा व्यवसाय, चेक्सच्या वसुलीवरील कमिशनचे दर, बँकांत वापरण्यांत येणाऱ्या फॉर्मसमध्ये एकवाक्यता, शेतकरी कर्जनिवारण कायदा अंमलांत आल्यावर पिकास बावयाच्या भांडवलाचा पुरवठा, सभासद-बँकांवरील देखरेख, मर्यादित जबाबदारीच्या अनेक सोसायट्यांचे एकाच वेळीं सभासद असणे, मध्यवर्ती बँक आणि अर्बन बँक ह्यांचे परस्पर संबंध, भरलेल्या इन्चमटॅक्सची वसुली, संशोधनासाठी ग्रॅन्ट, शेतकी पतपेढ्यांत कांहीं विशिष्ट परिस्थितींत मर्यादित जबाबदारीच्या तत्त्वाचा अवलंब, शेतीस भांडवलपुरवठा आणि मालाचा उठाव ह्यांची सांगड, अर्बन बँकांच्या टायपेकटरांनीं सभासदांस जामीन रहाण्याची इष्टानिष्टता, शेअरभांडवलांत घट होऊं न देण्याची आवश्यकता, रजिस्ट्रेशन व स्टॅप ड्यूटी ह्यांच्या माफीस पात्र असलेली रकम वाढविण्याची जहरी, तकावी कर्जे देतांना घ्यावयाची सावधगिरी, शेतकी पतपेढ्यांत कॅश क्रेडिटच्या पद्धतीस आरंभ, मर्यादित जबाबदारीच्या सोसायट्यांचा कर्ज उभारण्याचा अधिकार कांहीं अटीवर त्यांच्या स्वतःच्या भांडवलाच्या १२ पर्सेंटका करण्याची इष्टता, सहकारी बँकांनीं अवलंबिण्यासाठी नोकरांच्या नोकराबावतचे नमुन्याचे नियम, बँकांची शेतीच्या मालाचे तारणावरील कर्जे, बुडित कर्जे लिहून टाकण्याची पद्धति, व्यापारी हुंड्यांची रीडिस्कॉन्टिंगची सोय, लायसेन्स दिलेली कोठारें, भागीदारीस अर्बन बँकेचे

सभासद होतां येण्यासाठी कायद्यांत दुकस्ती, लिक्विडेशन व आर्बिट्रेशनच्या हुकूमनाम्यांची अंमलबजावणी, शेतकी पतपेढ्यांची देखरेख, सहकारी बँकांच्या ठेवी व त्यांच्या जिंदगीची गुंतवणूक, वगैरे अनेक प्रश्नांवर असोसिएशननें विचारविनिमय करून सभासद बँकांच्या हिताच्या दृष्टीनें शक्य ते प्रयत्न केले. असोसिएशन व सरकारचें सहकार सातें ह्यांचे संबंध सलोल्याचे. असल्याकारणानें असोसिएशनचा सट्टा सात्यानें वेळोवेळ विचारला व मानला. असोसिएशननें सहकारी बँकिंगच्याच केवळ नव्हे तर सर्वसाधारण सहकारी क्षेत्रांतहि महत्त्वाचें स्थान प्राप्त करून घेतलें आहे.

निफाड येथील रिफ्रेशर ट्रेनिंग क्लास

मुंबई प्रोव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह इन्स्टिट्यूटच्या विद्यमानें निफाड येथें ता. ८।१०।४५ ते ता. १५।१०।४५ अखेर सेक्रेटरीज रिफ्रेशर ट्रेनिंग क्लास सात दिवसांचा भरविण्यांत आला. सदर क्लासचा उद्घाटन समारंभ मे. वि. ब. आर. व्ही. वंडेकर डिस्ट्रिक्ट ऑनररी आर्गनायझर को. सो. यांचे हस्ते झाला. ट्रेनिंग क्लासचा १६ लोकांनीं फायदा घेतला. विणकर सोसायटीचे दोन सभासदांनीं मधून मधून क्लासला हजर राहून क्लासचा फायदा घेतला. सदर क्लासला मे. डी. आर. वाणी एज्युकेशनल सुपरवायझर डिस्ट्रिक्ट युनियन बोर्ड, नाशिक व मे. ए. एन. देशपांडे सुपरवायझर, को. सो. निफाड यांनीं निरनिराळ्या विषयांसंबंधीं शिक्षण दिलें. तसेंच मे. कल्याणपूरकर साो. व मे. निरगुडकर साो. बँक इन्स्पेक्टर सुं. प्रॉ. को. बँक नाशिक यांनींहि ता. १२ व १३ रोजी शिक्षण क्लासला भेटी देऊन जिंदगीपत्रक, परमावधीपत्रक व बँकेशीं व्यवहार करतांना कसून घाव्या लागणाऱ्या कागदपत्रांसंबंधीं संपूर्ण माहिती दिली.

सुंदर व रसिक स्त्रियांची निवड

आशा

सौंदर्य साधनें

विक्रीसंघटनेचा ध्याप पेशावर ते मदुरा व केड्डा ते कलकत्त्यापर्यंत पसरला आहे.

(स्वतःचे डेपो : मुंबई-गोवा-बंगलोर-दिल्ली)

वरील माल तयार करणाऱ्या महाराष्ट्रीय शास्त्रज्ञांचा कारखाना

दि आयडिअल इन्स्टिट्यूट

४५, प्रिंसेस स्ट्रीट, मुंबई २.

कारखान्याच्या वाढीसाठी ठेवी घेणें आहेत.

बेकारीचा प्रश्न सोडवा

विमा कंपनीपेक्षां अभिनव योजना

सुशिक्षित स्त्री-पुरुषांसाठी : फक्त ५०० रुपये भांडवल गुंतविणारे स्त्री, पुरुष पाहिजेत

द. म. १००/१५० रु. मिळवून देणारा एक नवीन उद्योग म्हणजेच

फडके प्रॉडक्टस् आणि रेडसन् प्रॉडक्टस्ची एजन्सी घेणें नवीन सुधारणा, नवीन सवलती, असंड उद्योग वंशपरंपरेनें करा. नोकरांची जहरी नाही, अर्ज पाठवा, आपल्या घरीं आपल्या गांवीं राहून उद्योग करा—

हरिभाऊ भंडारे

खाजाव डेपो, १४८८ शुक्रवार, पुणे

— : साठे विस्कटे : —

ऑरेंज व श्रूसवरी

आतां स्थानिक ग्राहकांस अल्प प्रमाणांत मिळूं लागलीं. बुद्धसमाप्ती झाली असल्याकारणानें परगांवचे ग्राहकांसहि हळू हळू मिळूं शकतील.

— साठे विस्कट कं., पुणे २

तयार कपड्यांचे व्यापारी **महिंद्रकर ब्रदर्स** गिरगांव, मुंबई नं. ४ व बुधवार चौक, पुणे.

सहकारी चळवळ हाच स्वराज्याचा पाया होय

(लेखक: श्री. पांडुरंग गणेश जोशी, सेक्रेटरी, अकलूज सोसायटी)
ठोकळ मानाने पाहतां सहकार्यांचा उगम दारिद्र्याबरोबर झगडून त्यांच्यापासून उद्भवणारी निरनिराळी दुःखे व हाल हांचा प्रतिकार करण्याच्या आकांक्षेपासून झाला आहे. भांडवलाचा पुरवठा करण्याकरितां प्रथम पतपेढ्यांची योजना सुरू करून सहकारितेचे बीं पेरण्यांत आले. पेढ्यांच्या सभासदांत काटकसर, स्वावलंबन, परस्परसहाय्य यांच्या प्रसाराबरोबरच प्रामाणिकपणा व वक्तृशीरपणा वगैरे गुणांचा विकास करून त्यांची नैतिक उन्नति करण्याचें जें उदात्त ध्येय आहे त्याच्याच जोरावर या चळवळीचा आज सर्व जगभर बोलबाला होत असलेला दिसत आहे. प्राणिमात्र कोणत्याना कोणत्या तरी ऐहिक गरजेच्या सिद्धीसाठीं झगडत असतात व अशा सर्व गरजा पुऱ्या पाहण्याचे सामर्थ्य सहकार्यांत आहे.

सहकार्य एखाद्या विविक्षित गोष्टीसंबंधानें होतें असे कांहीं नाहीं. उदाहरणार्थ, भांडवल लागल्यास सावकार न गांठतांना समान गरजूंनीं सहकार्य करून पतपेढ्या काढून आपलीं गरज स्वतःच भागवितां येईल. संसारोपयोगी जिनस अगर घंघाकरितां अगर शेतकीकरितां लागणारी सामुग्री गांवचे व्यापाऱ्याकडून घेण्याऐवजीं स्वतःच्या संघटनेनें त्या जिनसांचीं भांडारें काढून आपल्या पायांवर उभे राहतां येईल, औषधोपचाराकरितां सहकारी दवाखाने काढतां येतील व रोगप्रतिबंधनार्थ आरोग्यविषयक योजना अमलांत आणतां येतील. सहकारी वाचनालयें काढून बौद्धिक उन्नतीस मदत करतां येईल. अशा रीतीनें सर्व गरजा सहकारी तत्त्वावर भागवून मघल्या वृत्तालास फाटां दिल्यास त्यांत सांपत्तिक दृष्ट्या फायदा होईलच. परंतु अशा रीतीनें प्रत्येक खेडें स्वावलंबी बनून स्वतंत्र झाल्यास त्यांतील रहिवाशांची आर्थिक, सामाजिक, बौद्धिक व नैतिक इत्यादि बाजूंनीं सर्वांगसुंदर सुधारणा होऊन एकंदर राष्ट्रटनेस सहकार्य अत्यंत पोषक होणारें आहे. व अशा रीतीनें सेठी संपन्न व स्वावलंबी बनल्यास इतर देशांप्रमाणें इकडील शहरांतून सहकारी व्यापसाने, इतर मोठमोठाले कारखाने उभारणें शक्य होऊन सहकारी तत्त्वावर उद्योगधंदे वाढविण्यांत येतील. व मग सेठी व शहरें संपन्न होऊन एकंदर राष्ट्राची भरभराट होईल.

सहकार्य म्हणजे निव्वळ पतपेढी नसून सहकार्यांची जीं विविध अंगे आहेत त्यांपैकी पेढी हें फक्त एक अंग आहे. सेठ्यांतील व शहरांतील सहकार्यांची हीं विविध अंगीं चक्रे जर आपल्या नैतिक आंसाभोवतीं जोरानें फिरू लागलीं तर राष्ट्रोन्नतीचा गाढा जोरानें पुढें ढकलण्यास किती तरी मदत होईल. म्हणजे सहकारी चळवळ हाच राष्ट्रोन्नतीचा उत्कृष्ट मार्ग होय. व्याकरितां प्रत्येक सुशिक्षित राष्ट्रभक्तानें विशेषतः तरुण पिढीनें याच चळवळींत सामील होऊन सहकारी चळवळ हाच स्वराज्याचा पाया समजून राष्ट्रोन्नतीचें कार्य सहकार्यांच्या जोरावर घडवून आणण्याचा नेटानें प्रयत्न केला पाहिजे.

द्विपावलीनिमित्त वाळूमयीन चढाओढ

वाय. के. रेंडकर मेमोरियल फंड सावंतवाडीतर्फे आगामी दीपावलीनिमित्त दुसरी वाळूमयीन चढाओढ कुमार-लेखकांसाठीं लावण्यांत येत आहे. या दुसऱ्या चढाओढींत लघुकथा, लघुतमकथा, व रूपककथा अशा स्वरूपाचें सुमारे २०० शब्दांचे कथात्मक लिखाणच स्पर्धेकरितां लेखकांनीं पाठवावयाचे आहे. लेख पाठविण्याची अखेरची मुदत १ नोव्हेंबर १९४५ पावेतो ठेवण्यांत आलेली आहे. पहिले रु. ५, दुसरे रु. ३ व तिसरे रु. २ अशीं बक्षिसे असून शिवाय यासालील क्रमांकांस पुस्तके बक्षिस दिलीं जातील.

हे पत्र पुणे, पत्त. भांडुडां घ. नं. ११५/१ आर्यभूषण व्यापार्यांत रा. विठ्ठल इरि बर्वे, यांनीं छापिलें व
र. अण्णद वामन काळे, बी. ए., यांनीं 'दुर्गाविवाह', भांडुडां, घ. नं. १२२/१३; पुणे शहर, येथें प्रसिद्ध केले.

मुंबई इलाख्यांतील सहकारी चळवळीच्या केंद्रस्थानीं असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक, लि.

(सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी-सर विठ्ठलदास ठाकरसी मेमोरियल बिल्डिंग,
९, बेक हाउस लेन, कोट मुंबई.

टेलिफोन नं. २५४६१

तारेचा पत्ता 'फार्मर बँक'

अधिकृत भांडवल :: रु. २५,००,०००

काढलेलें भांडवल :: रु. २२,००,०००

भरलेलें भांडवल :: रु. १९,८९,५००

खेळतें भांडवल रु. ५,००,००,००० वर

.....शाखा व उपशाखा.....

१ सातारा (जि. सातारा)	२५ लासलगांव (जि. नाशिक)
२ कऱ्हाड "	२५ मालेगांव "
३ किलोस्करवाडी "	२६ नांदगांव "
४ कोरेगांव "	२७ घोंटी "
५ इस्लामपूर "	२८ संटाणा "
६ शिराळे "	२९ घेवलें "
७ तासगांव "	३० मनमाड "
८ वाई "	३१ घुळें (जि. पश्चिम सानदेश)
९ लोणंद "	३२ दोंडाईचे "
१० भिवंडी (जि. ठाणे)	३३ नंदुरवार "
११ कल्याण "	३४ साकी "
१२ पालघर "	३५ शहादे "
१३ अकलूज (जि. सोलापूर)	३६ शिरपूर "
१४ अहमदनगर (अहमदनगर)	३७ शिंदसेडे "
१५ बेलापूर रोड "	३८ तळोदे "
१६ कोपरगांव "	३९ नरदाणा "
१७ पाथर्डी "	४० दोहद (जि. भडोच व पंचमहाल)
१८ राहुरी "	४१ गोध्रा "
१९ शेवगांव "	४२ सालोद "
२० बीबोरी "	४३ पनवेल (जि. कुलाबा)
२१ बेलापूर (गाव)	४४ नडियाद (जि. सेटा)
२२ विरमगांव (जि. अहमदाबाद)	४५ आनंद "
२३ नाशिक (जि. नाशिक)	४६ थोरसाड "

या बँकेत मुदतीच्या, चालू व सेविंग बँक ठेवी स्वीकारल्या जातात आणि इलाख्यांतील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणीं हुंडीचा व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्पन्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरितां हेड ऑफिस अगर शाखा-कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल्. मेहता,

मॅनेजिंग डायरेक्टर.